

ความเหลื่อมล้ำของร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิตของเพศทางเลือกในสังคมไทย

Inequity of the Draft Civil Partnership Registration Act, in Thai Society

พรหมนิพิฐ เหมือนรอดดี¹ และฉัตรขวัญ องคสิงห์²

¹ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง (ระบบการศึกษาทางไกลทางอินเทอร์เน็ต)
วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต, promnipit.m@gmail.com

² หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง (ระบบการศึกษาทางไกลทางอินเทอร์เน็ต)
วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต, chattrsu@gmail.com

บทคัดย่อ

การค้นคว้าอิสระนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความเหลื่อมล้ำของร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต รวมถึงแนวทางที่จะลดความเหลื่อมล้ำในร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สอบถามเป็นนักกฎหมายและกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ จำนวน 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาจะแบ่งเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยใช้เป็นแบบสอบถามผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นของสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในลักษณะ LGBTQ+ / ความปรารถนาและความต้องการในการดำรงชีวิตสมรสในบริบทของคู่ชีวิตให้มีความมั่นคงและปลอดภัย / ปัญหา ข้อจำกัด โดยเฉพาะในร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิต / กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และอื่นๆ ผลการศึกษาพบว่าร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิต ยังมีความแปลกแยกจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และยังมีข้อจำกัดทางสิทธิของผู้มีความหลากหลายทางเพศหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการไม่อนุญาตให้คู่ชีวิตที่จดทะเบียนกันสามารถรับบุตรบุญธรรมร่วมกันกับทั้งไม่มีสิทธิในการดำเนินการอุ้มบุญ รวมถึงสิทธิในศักดิ์ศรีการเป็น “คู่สมรส” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

คำสำคัญ: LGBTQ+, กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ, พระราชบัญญัติคู่ชีวิต

ABSTRACT

The main objective of this independent study is to research and study about the inequality towards LGBTQI+ Registration Act in Thailand, which also includes the ways to reduce disparities of these issues. There are seven samples in this research that some people are lawyer while some people are from LGBTQI+ group. A semi-structured interview is the instrument used in this inequality research, in which the interview is not strictly formalized and asks more open-ended questions to allow more discussion with the interviewee. Most of the questions are focused on life quality as a LGBTQI+ identity, the desire and needs towards marriage stability and security, problems and limitations of LGBTQI+ Registration, and other related legislations and rights. It presents in the research that the Civil Partnership Act is not allow LGBTQI+ spouse for any children adoption and surrogacy, including the right to dignity as a “partnership” under the Civil and Commercial Registration Act as well.

Keywords: LGBTQI+, Civil Partnership Registration Act

1. บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยในยุคสมัยใหม่เปิดกว้างมากขึ้นทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สิ่งหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดเจน คือ กลุ่มคนรักร่วมเพศ หรือเพศทางเลือก ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ หรือที่เรียกกันโดยย่อและเป็นที่ยอมรับคือ LGBTIQ+ ซึ่งย่อมาจาก Lesbian หญิงรักหญิง ,Gay ชายรักชาย ,Bisexual ชอบทั้งชายและหญิง,Transgender คนข้ามเพศคือผู้หญิงที่มีจิตใจเป็นชาย และชายที่มีจิตใจเป็นหญิง และ Queer เป็นคำเรียกอย่างกว้างๆ หมายถึงกลุ่มคนที่ไม่ได้มีเพศตามขนบสังคมทั่วไป ไม่จำกัดกรอบ ,etc.และอื่นๆ) ซึ่งหากศึกษาถึงการได้รับการยอมรับของกลุ่มเพศทางเลือกในเชิงลึกจะสังเกตเห็นได้ว่า ปัจจุบันได้เกิดการยอมรับในกลุ่มประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศสและอีกหลายประเทศ ล้วนให้การยอมรับ สนับสนุน ในเรื่องของการรองรับสิทธิในการแต่งงานของกลุ่มเพศทางเลือกในทางกฎหมาย เพื่อให้กลุ่มเพศทางเลือกได้มาซึ่งสิทธิการดำรงชีวิตคู่ และสิทธิการมีครอบครัว โดยที่แต่เดิมกลุ่มเพศทางเลือกเหล่านี้ ไม่สามารถจดทะเบียนสมรสกันได้เพราะกฎหมายกำหนดไว้จึงเป็นสิ่งที่น่าพิจารณาว่าประเทศไทยควรมีกฎหมายรองรับการจดทะเบียนเหมือนกับประเทศเหล่านั้นหรือไม่ และหากมี พระราชบัญญัติคู่ชีวิตเกิดขึ้นสิทธิที่พวกเขาจะได้รับมีอะไรบ้าง โดยสาระสำคัญคือมุมมองของความหลากหลายทางเพศเนื้อหาควรเปิดกว้างให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ได้

สถาบันครอบครัวในความหมายเดิมมีความหมายที่เจาะจงโดยเน้นที่การมีเพศสัมพันธ์อันนำไปสู่การผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคม จึงเป็นที่เข้าใจกันเองว่าครอบครัวต้องประกอบด้วยผู้ใหญ่ที่มี 2 เพศอยู่ด้วยกัน (ศิริพันธ์ ฉาวรทวิวงศ์,2543) แต่ด้วยความเป็นจริงแล้วหาใช่มีแต่เพียงครอบครัวของคู่สมรสชายหญิงเพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น หากยังปรากฏรูปแบบครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศซึ่งมีลักษณะที่เหมือนกับครอบครัวของคู่สมรสชายหญิงในแง่ของความตั้งใจที่จะผูกสัมพันธ์ในลักษณะถาวร (ศิริรัตน์ แอดสกุล, 2553) ซึ่งครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศนั้นโดยทั่วไปเป็นกลุ่มของผู้ใหญ่ที่มีเพศเดียวกันตั้งแต่สองคนขึ้นไปอยู่กินด้วยกันฉันสามีภรรยา หรือเป็นกลุ่มที่ผ่านการแปลงเพศมาแล้ว โดยสภาพครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศดังกล่าวปรากฏเด่นชัดในสังคมไทย 2 รูปแบบคือครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศที่ประกอบด้วยเพศชายทั้งสองฝ่าย และ ครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศที่ประกอบด้วยเพศหญิงทั้งสองฝ่าย หากพิจารณาครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศทั้งสองรูปแบบดังกล่าวจากการที่ทั้งสองฝ่ายเข้ามารวมเป็นครอบครัวต่างก็ให้ความรักความอบอุ่นและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รูปแบบครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศทั้งสองรูปแบบก็สามารถตอบสนองภาระหน้าที่อันสถาบันครอบครัวมีต่อสังคมได้อย่างไม่แตกต่างจากครอบครัวของคู่สมรสชายหญิงแต่อย่างใด แต่ครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศที่ประกอบด้วยเพศชายทั้งสองฝ่ายจะไม่สามารถตอบสนองภาระหน้าที่ที่ผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคมได้ไม่ว่าในกรณีใดๆ อันเป็นผลจากข้อจำกัดทางธรรมชาติของร่างกายเพศชายที่ไม่สามารถตั้งครรภ์และให้กำเนิดทารกได้ ขณะเดียวกัน ครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศที่ประกอบด้วยเพศหญิงทั้งสองฝ่ายมีความสามารถในการตอบสนองภาระหน้าที่ในการผลิตสมาชิกใหม่ให้แก่สังคมได้โดยอาศัยเทคโนโลยีทางการแพทย์เนื่องจากสภาพร่างกายของทั้งสองฝ่ายต่างมีความสามารถในการตั้งครรภ์ได้ตามธรรมชาติ ประกอบกับความก้าวหน้าทางการแพทย์ในปัจจุบันนอกจากจะสามารถช่วยให้หญิงสามารถกำเนิดบุตร โดยอาศัยเทคโนโลยีทางการแพทย์เจริญพันธุ์ทางการแพทย์ (มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ, 2548) แต่ด้วยเหตุที่ครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศประกอบไปด้วยบุคคลที่มีเพศเดียว ทำให้ครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศไม่ได้รับการรับรองตามกฎหมายดังเช่นครอบครัวของคู่สมรสชายหญิง ด้วยคนข้ามเพศไม่สามารถจดทะเบียนสมรสเพื่อเริ่มต้นสถาบันครอบครัวของตนได้ เนื่องจากการสมรสตาม

กฎหมายของประเทศไทยสงวนไว้สำหรับบุคคลซึ่งมีเพศชายกับเพศหญิงโดยกำเนิดเท่านั้น เป็นเหตุให้ครอบครัวของ คู่รักที่เป็นคนข้ามเพศไม่ได้รับการรับรองสิทธิหน้าที่ในครอบครัวของตนได้อย่างเสมอภาคกับครอบครัวของกลุ่มสมรส ชายหญิงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เนื่องด้วยยังไม่มียกเว้นกฎหมายที่รับรองถึงความชอบด้วย กฎหมายในสถานะครอบครัวของคู่รักที่เป็นคนข้ามเพศไว้โดยเฉพาะเจาะจง (ฉัตรชัย เอมราช, 2557)

การที่บุคคลรักเพศเดียวกันที่ใช้ชีวิตร่วมกัน โดยไม่มีกฎหมายในการสมรสบัญญัติรองรับ นอกจากจะทำให้ การจัดการทรัพย์สินในระหว่างการใช้ชีวิตร่วมกันมีปัญหาแล้ว ยังมีปัญหาในด้านการใช้ชีวิตอื่น ๆ อีก เช่น การตัดสินใจแทนกันในการอนุญาตให้แพทย์ทำการรักษาพยาบาล การดำเนินการแทนในกระบวนการยุติธรรม การ จัดการทรัพย์สินในครอบครัว การทำนิติกรรมสัญญา การรับสวัสดิการหรือสิทธิอันพึงได้ ในฐานะคู่สมรส การรับ สิทธิในการพำนักอาศัยในประเทศในฐานะคู่สมรส รวมไปถึงสวัสดิการและอำนาจในการดูแลบุตร ฯลฯ (สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, 2556, น. 62-75)

สำหรับประเทศไทยที่เริ่มร่างกฎหมายดังกล่าวขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 และดำเนินการเรื่อยมาจนถึงร่าง พระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) คู่ชีวิต ฉบับล่าสุด (รวม 44 มาตรา) ซึ่งอยู่ในระหว่างการพิจารณาของกฤษฎีกาชุดพิเศษ ได้รับการพิจารณาไปแล้วถึงสามรอบ ก่อนจะส่งเข้าคณะรัฐมนตรี (ครม.) ต่อไปการมีบุตร ซึ่งกฤษฎีกาชุดพิเศษเห็น ว่าร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าวยังไม่ครอบคลุม และไม่เพียงพอกับสิทธิที่พึงมีพึงได้ของคนใช้กฎหมายจึงมีมติส่งร่างดังกล่าว ให้ภาคประชาชนแสดงความคิดเห็นและนำกลับสู่กฤษฎีกาอีกครั้งหนึ่ง ในขั้นตอนสุดท้ายก่อนส่งคืน "คณะรัฐมนตรี (ครม.) เพื่อเข้าขั้นตอนของฝ่ายนิติบัญญัติ ในเวทีสาธารณะชนมีการวิพากษ์เนื้อหาในประเด็นทางกฎหมาย ซึ่งจัดขึ้นใน เดือนสิงหาคม 2562 ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และล่าสุดได้ผ่านมติ ครม. เป็นที่เรียบร้อยแล้วในวันที่ 8 กรกฎาคม 2563 ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจ แต่มองในมุมทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะการให้ความหมายกับสถาบัน ครอบครัวของกลุ่มเพศทางเลือก ซึ่งการให้ความหมายใหม่ของสถาบันครอบครัวนี้จะสอดคล้องกับร่างพระราชบัญญัติ ชีวิตคู่ พ.ศ.....หรือไม่อย่างไร ซึ่งร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า “ไม่สนับสนุนสิทธิพื้นฐานของ พลเมือง,สร้างความเหลื่อมล้ำ,ไม่เข้าใจสถานการณ์ของโลกในยุคปัจจุบัน สรุปลงโดยรวมแล้วเนื้อหาแย่กว่าฉบับก่อน”

โดยความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้น สรุปลงได้ดังตารางดังนี้

สิทธิและหน้าที่ที่จะได้รับ	ชาย-หญิง (คู่สมรสที่จดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์)	LGBTIQ (คู่ชีวิตที่จดทะเบียนตาม พ.ร.บ. คู่ชีวิต)
1.หน้าที่อุปการะเลี้ยงดูกันและกัน	มี	มี (ม.21)
2.สิทธิเรียกร้องค่าอุปการะ	มี	มี (ม.22,24,41)
3.สิทธิดำเนินคดีอาญาแทนคู่อีกฝ่ายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	มี	ไม่มี
4.สิทธิจัดการทรัพย์สินร่วมกัน	มี	มี (ม.38-39)
5.สิทธิการให้ / รับมรดก	มี	มี (ม.42)
6.สิทธิในการเลิกการเป็นคู่ (หย่า) โดยความยินยอม หรือโดยคำพิพากษาศาล	มี	มี (ม.26,28)

สิทธิและหน้าที่ที่จะได้รับ	ชาย-หญิง (คู่สมรสที่จดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์)	LGBTIQ (คู่ชีวิตที่จดทะเบียนตาม พ.ร.บ. คู่ชีวิต)
7. สิทธิในการฟ้องเลิกการเป็นคู่ (หย่า) โดยเหตุแห่งความผิดของอีกฝ่าย	มี	มี (ม.30)
8. สิทธิรับบุตรบุญธรรมร่วมกัน	มี	ไม่มี
9. สิทธิการดำเนินการอุ้มบุญ	มี	ไม่มี
10. สิทธิในศักดิ์ศรีการเป็น “คู่สมรส” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์	มี	ไม่มี
11. หน้าที่เป็นผู้ดูแล / ผู้พิทักษ์ ถ้าอีกฝ่ายเป็นคนไร้หรือเสมือนไร้ความสามารถ	มี	มี (ม.23)
12. สิทธิเซ็นยินยอมรักษาพยาบาลอีกฝ่าย	มี	ไม่มี
13. สิทธิจัดการศพอีกฝ่ายที่เสียชีวิต	มี	?
14. สิทธิรับสวัสดิการร่วมจากรัฐในฐานะคู่สมรส	มี	ให้นำบทบัญญัติตาม
15. สิทธิในกองทุนประกันสังคมในฐานะคู่สมรส	มี	ประมวลกฎหมายแพ่ง
16. สิทธิการใช้ชื่อสกุลร่วมกับคู่ชีวิต	มี	และพาณิชย์มาบังคับใช้
17. สิทธิของกลุ่มต่างชาติอีกฝ่ายในการขอเปลี่ยนเป็นสัญชาติไทย	มี	โดยอนุโลม
18. สิทธิในการขอวีซ่าในฐานะคู่สมรส	มี	(ม.19 กฎหมายเก่า)

หมายเหตุ : “มี” หมายความว่าไม่มีบทบัญญัติให้สิทธิและหน้าที่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และในกฎหมายอื่น และร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิตก็มีบทบัญญัติให้สิทธิและหน้าที่นั้นๆ ในบทบัญญัติของมาตราโดยชัดเจน

“?” หมายความว่าไม่มีบทบัญญัติให้สิทธิ โดยอนุโลมนำบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาบังคับใช้กับคู่ชีวิตตาม พ.ร.บ. คู่ชีวิต โดยอนุโลม ซึ่งอาจต้องตีความอีกว่าสิทธิหน้าที่ของคู่สมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จะให้กับคู่ชีวิตตาม พ.ร.บ. คู่ชีวิตได้หรือไม่ เพียงใด

(มาตรา 19 วรรค 1 ร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิต บัญญัติว่า “ให้นำบทบัญญัติเกี่ยวกับสถานะ สิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบหรือการอื่นใดของคู่สมรสหรือสามีภริยาตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้บังคับกับคู่ชีวิต โดยอนุโลม เพียงเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่กรณีซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็น เฉพาะแก่ชายและหญิงเท่านั้น)

“ไม่มี” หมายความว่าไม่มีบทบัญญัติให้สิทธิและหน้าที่กับคู่ชีวิตในร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิตร่างนี้ จากการยกร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิตและเสี้ยวพาทย์ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาทัศนคติที่มีต่อความเหลื่อมล้ำของ พ.ร.บ. ดังกล่าวของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยเฉพาะประเด็นการมีบุตร การรับรองบุตร การอุ้มบุญ โดยคาดว่าผลการค้นพบจะทำให้ได้รับแนวทางที่จะเป็นเสียงสะท้อนของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศต่อไป

2.วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเหลื่อมล้ำของร่าง พ.ร.บ.คู่ชีวิต
2. เพื่อศึกษาแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำของร่าง พ.ร.บ.คู่ชีวิต

3.การดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีระยะเวลาเก็บรวบรวมข้อมูล 2 เดือน โดยมีข้อจำกัดในการทำวิจัยในการหากลุ่มครอบครัวผู้มีความหลากหลายทางเพศที่พบปัญหาที่สามารถใช้ในการรวบรวมข้อมูลก่อนข้างยากและใช้เวลานาน

การวิจัยนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่บุคคลในกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1. นักกฎหมาย 2 คน (ชาย และ หญิงอย่างละคน เพื่อมุมมองที่แตกต่างกันออกไป)
2. กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ แบ่งออกเป็นกลุ่มดังนี้

2.1 ครอบครัวหญิงรักหญิง รับลูกบุญธรรมของหลานซึ่งเป็นญาติห่างๆ มาเลี้ยง เนื่องจากไม่สามารถจดทะเบียนรับรองบุตรได้เอง จำนวน 2 คน

2.2 ครอบครัวชายรักชาย ต้องการรับเด็กจากสถานเลี้ยงเด็กกำพร้ามาเลี้ยง โดยทั้งคู่ขอเป็นพ่อ และพ่อที่ถูกต้อง จำนวน 2 คน

2.3 สาวประเภทสองอายุ 28 ปี ต้องการจดทะเบียนกับสามีชาวต่างประเทศ จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 7 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยใช้เป็นแบบสอบถามผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นของสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในลักษณะ LGBTQ+ / ความปรารถนาและความต้องการในการดำรงชีวิตสมรสในบริบทของคู่ชีวิตให้มีความมั่นคงและปลอดภัย / ปัญหา ข้อจำกัด โดยเฉพาะในร่าง พ.ร.บ.คู่ชีวิต / กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และ ฯลฯ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจะใช้แบบสอบถาม ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจะใช้การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) โดยบทบัญญัติของกฎหมายพระราชบัญญัติคู่ชีวิตของกลุ่มเพศทางเลือก หนังสือ บทความ ข้อมูลจากตัวบทกฎหมาย ตำรา วิทยานิพนธ์ บทความทางกฎหมายทั้งภาษาไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวกับกฎหมายคู่ชีวิตและสิทธิในด้านต่างๆของเพศทางเลือก ตำราทางวิชาการ วารสารที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลที่ได้ทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือตามเว็บไซต์ต่าง ๆ

4. ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ครอบครัวหญิงรักหญิง (นุชและน้อย-นามแฝง) ทั้งคู่จบปริญญาโท และพบกันในคลาสเรียน เมื่อเรียนจบได้ร่วมกันเปิดบริษัทส่งออกของตนเองและช่วยกันทำงาน ในด้านฐานะและเศรษฐกิจ กิจการเดินไปได้อย่างราบรื่นทางด้านครอบครัว ทั้งคู่เข้าพิธีแต่งงานกันเมื่อ พ.ศ.2556 และอยู่ด้วยกันด้วยความราบรื่นมีทะเลาะกันบ้าง ก็เป็นเรื่องเล็กๆน้อยๆ และส่วนมากจะเป็นเรื่องงานที่ทำด้วยกัน แต่โดยภาพรวมถือเป็นคู่รักตัวอย่างในกลุ่มเพื่อนที่เป็นเลสเบียนเช่นเดียวกัน เนื่องจากทั้งนุชและน้อยต่างเป็นลูกคนเดียวของครอบครัว และมีทรัพย์สินที่ได้จากการทำงานด้วยน้ำพักน้ำแรง ทั้งคู่จึงอยากจะได้บุตรไว้เป็นผู้สืบสกุล ในปี 2560 พี่สาวซึ่งเป็นญาติห่างๆ ได้มาขอความช่วยเหลือ เนื่องจากลูกสาวตนท้องและฝ่ายชายไม่รับผิดชอบ นุชและน้อยจึงปรึกษากันและรับเด็กชายซึ่งคลอด

ออกมาแล้วเป็นลูกบุญธรรม โดยจ่ายเงินให้แม่เด็กไปก้อนหนึ่งและทำสัญญาว่าจะไม่มาเรียกร้องอีก แต่พี่สาวและหลานไม่รักษาสัญญา ยังวนเวียนมาขอเงินและขู่ว่าจะฟ้องตำรวจให้จับเธอทั้งคูในข้อหา “อุ้มบุญ” ขณะที่ให้สัมภาษณ์ นุชและน้อยต่างกลุ่มใจมาก เนื่องจากไม่รู้ว่าจัดการเรื่องดังกล่าวอย่างไร จะคืนเด็กชายไปที่เกรงว่าแม่กับชายเด็กจะเลี้ยงดูไม่ดี เพราะแม่เด็กก็ติดยาเสพติด และพี่สาวก็เคยเข้าคุกโทษฐานค้ายา แต่ถ้าจะยังเอาเด็กไว้ก็มีแต่จะถูกรังควานขอเงินไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นเมื่อมี ร่าง พ.ร.บ.คู่ชีวิตฉบับนี้ ทั้งคู่จึงคิดตามข่าวอย่างใกล้ชิด แต่เมื่อไม่ได้รับสิทธิ์ในการขอรับรองมีบุตร จึงรู้สึกผิดหวัง และคิดว่าร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้ยังไม่ให้สิทธิ์ในการเป็น “คู่ชีวิต” อย่างแท้จริง

ในเรื่องนี้นักกฎหมายให้ความเห็นว่า

“คำว่า ‘คู่ชีวิต’ ไม่ปรากฏในประมวลกฎหมายหรือกฎหมายใดๆ ในประเทศไทยมาก่อน ดังนั้นสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ที่ยึดโยงคำว่า ‘คู่สมรส’ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงไม่สามารถมอบสิทธินั้นกับ ‘คู่ชีวิต’ ตามร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิตได้ เพราะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คิดง่าย ๆ ก็คือหลักกฎหมายครอบครัวของประเทศนั่นเอง”

สมชาย นักกฎหมาย

“เราก็คิดว่ากฎหมายไทยก็พยายามกำจัดช่องโหว่ อย่างเช่นมาตรา ๘ ว่าด้วยข้อห้ามของการจดทะเบียนคู่ชีวิตที่กำหนดไว้ ๓ กรณี คือ จดกับบุคคลไร้ความสามารถ, บุคคลที่เป็นญาติทางสายโลหิต และบุคคลที่มีคู่สมรสอยู่ก่อนแล้ว อาจไม่ครอบคลุมประเด็นที่การจดทะเบียนคู่ชีวิตกับบุตรบุญธรรมได้ หากฝ่าฝืนจะมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับมาตราต่างๆ ที่ให้สิทธิ สถานะ หน้าที่ ความรับผิดชอบ ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้กับคู่ชีวิตโดยอนุโลม ดังนั้นกรณีที่บุตรบุญธรรมที่จดทะเบียนคู่ชีวิตอาจมีสถานะซ้อนกัน คือ บุตร และ คู่ชีวิต ดังนั้นอาจมีปัญหาคือการแบ่งมรดกในสิทธิของครอบครัว”

สมหญิง นักกฎหมาย

“เคยไปถามคนที่รู้เรื่องนี้ เขาบอกว่าการที่ไม่ให้สิทธิ์ในการอุ้มบุญเพราะเขากลัวว่าจะมีการค้ามนุษย์ มันคิดจริยธรรม ก็เข้าใจนะ....แต่จะแก้กฎหมายอย่างไรสำหรับคนกลุ่มอย่างพวกพี่ ที่เขาอยากจะมีลูกจริงๆ อย่างที่เจอนะยิ่งกว่าอุ้มบุญอีก เรียกว่าอยากมีลูกที่ถูกต้องตามกฎหมายสักคนนี่ถูกฟันยับเลย ชูตรี๊ดแล้วชูตรี๊ดอีก เขาถือว่าเขาเหนือกว่าทางด้านกฎหมาย เป็นแม่ที่แท้จริง “

นุช หญิงรักหญิง

ทั้งนี้เมื่อไปดูร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต ในมาตรา 19 ที่มีเนื้อหาฉบับเต็มว่า วรรคแรก "ให้นำบทบัญญัติเกี่ยวกับสถานะ สิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ หรือ การอื่นใดของคู่สมรส หรือสามีภริยา ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาใช้บังคับกับคู่ชีวิตโดยอนุโลม เพียงเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่กรณีซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะชายและหญิงเท่านั้น" และวรรคสอง ระบุว่า "ผู้เยาว์ที่เป็นบุตรบุญธรรมของคู่ชีวิตฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเป็นบุตรบุญธรรมของคู่ชีวิตอีกฝ่ายหนึ่งในขณะเดียวกันไม่ได้" ซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎหมายตีกรอบไว้ค่อนข้างรัดกุม

สำหรับอีกครอบครัวหนึ่ง โบบิตและกอล์ฟ (นามแฝง) เป็นครอบครัวชายรักชายที่ตัดสินใจอยู่กินด้วยกันมากกว่า 5 ปีแล้ว โบบิตทำงานเป็นผู้ขายในบาร์โฮสแห่งหนึ่ง ส่วนกอล์ฟเป็นพนักงานธนาคารด้านกฎหมายและสินเชื่อชีวิตทั้งสองมีความสุขดี ไม่เคยทะเลาะกันเลยแม้ว่าโบบิตจะทำงานในกลุ่มที่ต้องให้บริการสาว ๆ มากหน้าหลายตาทุกคืน แต่เนื่องจากเวลาทำงานของโบบิตและกอล์ฟไม่ตรงกัน ในยามที่โบบิตไปทำงานกอล์ฟจะอยู่คนเดียวและนอนหลับๆตื่นๆจนกว่าโบบิตจะกลับ ทั้งคู่จึงปรารถนาที่จะสร้างพยานรักคล้อยใจโดยการไปขอรับเด็กกำพร้ามาเลี้ยง ซึ่งตอนแรกกอล์ฟไปขอร้องให้มารดาของตนเองออกหน้าให้เนื่องจากคุณสมบัติของมารดาอยู่ในเกณฑ์ที่รัฐกำหนด แต่เมื่อมารดาของกอล์ฟไปมีเรื่องมีปากเสียงและทะเลาะกับเพื่อนบ้าน เพื่อนบ้านจึงไปฟ้องตำรวจเรื่องที่ถูกกอล์ฟจะเอาเด็กมาเลี้ยงเป็นลูกของคู่รักชายรักชาย แม่กอล์ฟไม่ยอมก็มีเรื่องมีราวจึงเลิกสัมผัสมุมมอง และคืนเด็กให้กับสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า ดังนั้นเมื่อร่าง พ.ร.บ.ฉบับนี้ออกมาและไม่มียุติธรรมในการรับรองบุตร ทั้งสองจึงเสียใจมาก

คู่ชีวิตที่จำกัดความว่าบุคคลสองคนที่เป็นเพศเดียวกันตั้งแต่กำหนดนิติพิธีจดทะเบียนคู่ชีวิต ดังนั้นกรณีที่เป็นเพศชายแปลงเพศเป็นหญิงและจดทะเบียนคู่ชีวิตกับเพศชาย หรือ เพศชายแปลงเพศเป็นผู้หญิงและแต่งงานกับผู้หญิงที่มีจิตใจเป็นชาย ถือว่าไม่เป็นปัญหาเพราะเข้าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่สิ่งที่น่ากังวลคือการไม่ครอบคลุมกับทุกกรณีที่จะเกิดขึ้นได้ คือ เพศที่ไม่ตรงกับเพศกำเนิด เพราะมีการแปลงเพศ เป็นต้น

“พอดีกอล์ฟพบกฎหมายมา พอรู้เรื่องอยู่ข้าง คู่ชีวิต ในมาตรา 3 ที่หมายถึง บุคคลสองคนซึ่งเป็นเพศเดียวกันโดยกำเนิดและได้จดทะเบียนคู่ชีวิตตามกฎหมายนี้ อาจมีปัญหากรณีที่คนๆ นั้นที่ผ่านการผ่าตัดแปลงเพศมาแล้วจะไม่สามารถใช้กฎหมายฉบับนี้ได้ ส่วนตัวนะ...กอล์ฟคิดว่ามันคับแคบเกินไป”

กอล์ฟ ชายรักชาย

“เจนนี่” (นามแฝง) เป็นสาวประเภทสองที่ผ่านการมีสามีมาแล้ว โดยในปี 2545 เธอได้เดินทางไปอยู่กับสามีชาวอเมริกัน ต่อมาปี 2560 สามีตายได้ทิ้งทรัพย์สินสมบัติไว้จำนวนหนึ่ง เธอจัดการมรดกของสามีแล้วบินกลับมาเมืองไทย ตั้งใจจะมาตั้งรกรากที่ประเทศกำเนิด ที่เมืองไทยเธอได้พบรักใหม่กับครูสอนภาษาชาวอังกฤษ ทั้งสองอยู่กินด้วยกัน และปรารถนาจะจดทะเบียนสมรส เมื่อทั้งคู่ศึกษากฎหมายแล้ว ทนายความแนะนำว่าทั้งคู่ไม่สามารถจดทะเบียนกันได้เลย แม้จะใช้ร่าง พ.ร.บ.คู่ชีวิตก็ตาม โดยทนายความให้คำแนะนำว่า มาตรา 5 ระบุเงื่อนไขการจดทะเบียนทำได้เมื่อบุคคลทั้ง 2 มีสัญชาติไทยทั้งคู่ หรือ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสัญชาติไทย แต่ร่าง พ.ร.บ.คู่ชีวิตฉบับนี้ทำให้เจนนี่ที่มีสัญชาติอเมริกัน และคู่ชีวิตถือสัญชาติอังกฤษไม่สามารถจดทะเบียนคู่ชีวิตได้ตามร่างกฎหมายนี้

“ตอนนี้เจนนี่ให้ lawyer เชื้ออยู่ว่าเจนนี่ไปจดทะเบียนที่อเมริกาได้ม๊าย เพราะกฎหมายที่นั่นเปิดกว้างกว่าของเมืองไทย ภาษาเจนนี่พูดว่าแท่งก๊าก ไม่รู้กฎหมายไทยกลัวอะไร...เจนนี่พูดตรงนะ การที่ใช้กฎหมายอนุโลมก็คือ อาจเป็นสาเหตุให้เกิดคอร์รัปชันตามมา ”

เจนนี่ สาวประเภทสอง

การตรากฎหมายเพื่อส่งเสริมเพศทางเลือก ต้องคำนึงด้วยว่าร่างกฎหมายที่จัดทำต้องไม่เลือกปฏิบัติหรือสร้างความเหลื่อมล้ำ หรือ ไปจำกัดสิทธิกับบุคคลอื่น ซึ่งตนมีคำถามต่อเนื้อหาของร่างกฎหมายคู่ชีวิตฉบับ 44 มาตรา เช่น กรณีของบุตรที่ติดมากับคู่ชีวิต, ประเด็นของบุตรบุญธรรม หรือการรับบุตรบุญธรรม ที่ถูกตัดออกจากเนื้อหา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักมองว่าอาจเป็นบัพพัญญุตินิยามที่ไม่ให้คู่ชีวิตนั้นสร้างความเป็นครอบครัวเดียวกัน เพราะเด็ก

ที่อยู่ในครอบครัวในเพศเดียวกัน ไม่ได้หมายความว่าเด็กที่เติบโตจะมีเบี่ยงเบนทางเพศเสมอไป เนื่องจากเด็กจะมีสังคมของตนเอง มีเพื่อนและมีสภาพแวดล้อมให้เด็กได้ตัดสินใจเองว่าเมื่อเติบโตขึ้นเขาต้องการดำรงชีวิตตามเพศสภาพแบบใด

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อจำกัดของร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิต

ร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิต ยังมีความแปลกแยกจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งไม่อนุญาตให้คู่ชีวิตที่จดทะเบียนกันสามารถรับบุตรบุญธรรมร่วมกันกับทั้ง ไม่มีสิทธิในการดำเนินการอุ้มบุญรวมถึง สิทธิในศักดิ์ศรีการเป็น “คู่สมรส” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่นการเลี้ยงดูบุตร การถ่ายทอดความรักและความเอาใจใส่ ตลอดจนการผลิตซ้ำของครอบครัว

5.2 ข้อเสนอแนะ

(1) พ.ร.บ. ฉบับนี้ควรปรับปรุงใหม่ด้วยการให้สิทธิที่ครบถ้วนเหมือนคู่สมรสชาย-หญิง ซึ่งหากมีกฎหมายแยกออกมาเท่ากับ ‘การเลือกปฏิบัติ’

(2) ควรมีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในมาตรา 1448 ที่ชายและหญิงที่ต้องการสร้างครอบครัวและจดทะเบียนชื้ออยู่ โดยใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นเนื้อหาหลัก แล้วปรับการระบุคำว่าชายและหญิงเสียใหม่โดยให้ครอบคลุมกลุ่ม LGBTQ+ ซึ่งแม้จะแยกเป็นกฎหมายต่างหากก็เป็นที่น่าพอใจในทางปฏิบัติสำหรับเจ้าหน้าที่รัฐและเอกชนที่ต้องเกี่ยวข้องกับการทำงาน

6. กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ นุช, น้อย, โป๊ต, กอล์ฟ และเจนี่ ที่ได้เล่าเรื่องราวของตนเองที่เกิดจากการดำรงชีวิต ตลอดจนนักกฎหมายทั้งสองคนที่ได้มาให้ทัศนะและความรู้ในงานวิจัยนี้ ขอขอบพระคุณคณาจารย์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง (ระบบการศึกษาทางไกลทางอินเทอร์เน็ต) วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต ที่ได้ดูแลงานวิจัยเล่มนี้ด้วยความเอาใจใส่

เอกสารอ้างอิง

กฎหมายกับการปฏิสนธิเทียมและการคัดเลือกทางพันธุกรรม. (2548). มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ. การจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ. ... (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ).

สืบค้นจาก <http://journal.human.cmu.ac.th/files/form2.pdf>

ฉัตรชัย เอมราช. (2557). ความไม่เสมอภาคในการบันทึกทางทะเบียนเป็นคู่ชีวิตตามร่างพระราชบัญญัติ.

ศิริพันธ์ ถาวรทิวังษ์. (2543). ประชากรศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2553). สถาบันครอบครัว: พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2556). บุคคลเพศหลากหลายในระบบกฎหมาย (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อสิทธิและความเป็นธรรมทางเพศ.